

Vattenförsörjnings- intresset i fysisk planering

Lars Karlsson

Svenskt Vatten Utveckling

Svenskt Vatten Utveckling (SV-Utveckling) är kommunernas eget FoU-program om kommunal VA-teknik. Programmet finansieras i sin helhet av kommunerna, vilket är unikt på så sätt att statliga medel tidigare alltid använts för denna typ av verksamhet.

SV-Utveckling (fd VA-Forsk) initierades gemensamt av Svenska Kommunförbundet och Svenskt Vatten. Verksamheten påbörjades år 1990. Programmet lägger tonvikten på tillämpad forskning och utveckling inom det kommunala VA-området. Projekt bedrivs inom hela det VA-tekniska fältet under huvudrubrikerna:

Dricksvatten
Ledningsnät
Avloppsvatten
Ekonomi och organisation
Utbildning och information

SV-Utveckling styrs av en kommitté, som utses av styrelsen för Svenskt Vatten AB. För närvarande har kommittén följande sammansättning:

Anders Lago, ordförande	Södertälje Kommun
Olof Bergstedt	Göteborg Vatten
Lena Söderberg	Svenskt Vatten AB
Per Fåhraeus	Varbergs Kommun
Carina Färm	Eskilstuna Energi & Miljö AB
Daniel Hellström	Svenskt Vatten AB
Mikael Medelberg	Roslagsvatten AB
Marie Nordkvist Persson	Sydvatten AB
Lars-Gunnar Reinius	Stockholm Vatten AB
Bo Rutberg	Sveriges Kommuner och Landsting
Ulf Thysell	VA SYD
Susann Wennmalm	Käppalaförbundet
Fred Ivar Aasand	Norsk Vann, adjungerad

Författaren är ensam ansvarig för rapportens innehåll, varför detta ej kan åberopas såsom representerande Svenskt Vattens ståndpunkt.

Svenskt Vatten Utveckling
Svenskt Vatten AB
Box 47 607
117 94 Stockholm
Tfn 08-506 002 00
Fax 08-506 002 10
svensktvatten@svensktvatten.se
www.svensktvatten.se

Svenskt Vatten AB är servicebolag till föreningen Svenskt Vatten.

Rapportens titel:	Vattenförsörjningsintresset i fysisk planering
Title of the report:	The water supply interest in physical planning
Rapportnummer:	2009-13
Författare:	Lars Karlsson, CEFOS/Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
Projekt nr:	24-109
Projektets namn:	Vattenförsörjningsintresset i fysisk planering
Projektets finansiering:	Svenskt Vatten Utveckling
Rapportens omfattning	
Sidantal:	24
Format:	A4
Sökord:	Vattenförsörjning, intresse, konflikt, fysisk planering
Keywords:	Water supply, interest, conflict, physical planning
Sammandrag:	Idag kommer vattenförsörjningsintresset ofta i konflikt med andra samhällsintressen. I rapporten undersöks hur vattenförsörjningsintresset hävdar sig i målkonflikter som rör fysisk planering. Resultatet visar vikten av att formulera VA-intresset som ett vidare intresse än ett snävt sektorsintresse.
Abstract:	Today the water supply interest often is in conflict with other social interests. The report analyses how the water supply interest is maintained in goal conflicts with regard to physical planning. The result shows that it is important to shape the water interest in wider terms than a narrow sector's interest.
Målgrupper:	Politiker och tjänstemän med intresse för VA-frågor
Omslagsbild:	Härlanda Tjärn i maj 2009. Foto: Lars Karlsson
Rapporten:	finns att hämta hem som PDF-fil från Svenskt Vattens hemsida www.svensktvatten.se
Utgivningsår:	2009
Utgivare:	Svenskt Vatten AB © Svenskt Vatten AB

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Summary.....	5
1. Inledning	6
1.1 Syfte och mål	6
1.2. Metod och upplägg av studien	7
2. Förstudien.....	8
3. De två fallstudierna.....	10
3.1 Metod och tillvägagångssätt.....	10
3.2 Teoretiska utgångspunkter.....	10
4. Fallstudierna	13
4.1 Gråbotäkten	13
4.2 Resultat	14
4.3 Nybroåsen	16
4.4 Resultat	17
4.5 Sammanfattande slutsatser	19
5. Källmaterial	20
6. Appendix	22

Sammanfattning

Syftet med det här projektet har varit att studera hur VA-sektors aktörer deltar och hävdar sina intressen i samhällsplanering. De centrala frågeställningar som ställdes upp var:

- När kommer VA-sektorns aktörer in i processen?
- Vilka faktorer kan urskiljas som kritiska för utfallet av processen i stort?
- Vilka argument framförs av VA-sektorns aktörer och vilket genomslag får det för det slutliga utfallet?
- Vilka aktörer kan betraktas som starka?
- Vilken roll har VA i kommunala organisationen i stort?
- Vilka intressen står emot VA-intresset?

Teoretiskt knyter studien an till idén att intressen är något som formas i en kontext och inte något som kan definieras på förhand. Det är således en empirisk fråga i studien hur olika intressen, som till exempel VA-intresset, formeras och vilka aktörer som representerar dem.

Studien har genomförts i två steg. I ett första steg har målkonflikter i ett större antal kommuner undersökts. I ett andra steg valdes två fall ut för djupstudier. De två fall som valdes ut för djupstudier var grustakten i Gråbo utanför Göteborg och byggandet av väg E22 genom Nybroåsen utanför Kalmar.

I båda fallen formades intressen som fick ett försteg i processen. I fallet med Gråbotakten gick VA-intresset från att ha varit ett lokalt intresse till att bli ett regionalt intresse. När VA blev ett regionalt intresse, genom att viktiga aktörer agerade i denna riktning, fick de argument man framförde i konflikten betydligt större tyngd. När det gäller det andra fallet, Nybroåsen, hade VA karaktären av ett regionalt intresse, men ställdes där mot intressen av rikscharakter, framför allt natur- och kulturintressen.

Slutsatsen i studien är att VA-sektorns aktörer bör, för att öka möjligheterna att vinna framgång i konflikter med andra intressen, sträva efter att omforma ett begränsat intresse till ett mer omfattande intresse. Det handlar inte minst om att ta sig ur rollen som "särintresse" eller "sektorsintresse" för att istället försöka skaffa sig rollen som ett gemensamt intresse, i form av ett regionalt intresse eller riksintresse beroende på fallet.

Summary

The aim of this project has been to analyze how the actors of the water sector participate and promote their interests in physical planning. A number of research questions were formulated:

- At what point in time are the actors of the water interest allowed to participate in the process?
- Which main factors are decisive for the result of the process?
- Which are the arguments put forward by the actors of the water interest, and how decisive are they for the final result?
- Which actors can be considered strong?
- Which role does the water interest have in the local government administration?
- Which are the interests that are opposed to the water interest?

The theoretical perspective in the report is based on the idea that interests are shaped in a context and not something that can be defined beforehand. This means that it is an empirical question how different interests, for example the water interest, are shaped and which actors are representing them.

The research project has been conducted in two steps. As a first step, goal conflicts in a number of municipalities have been analyzed. As a second step, two cases were chosen. The two cases chosen were the gravel pit in Gråbo outside Göteborg and the construction of road 22 through Nybroåsen outside of Kalmar.

In both cases interests were shaped in a way that gave them advantages in the process. In the Gråbo case the water interest went from being a local interest to become a regional interest. This reshaping of the water interest, with the help of relevant actors, gave the arguments supporting the water interest more weight. In the other case, Nybroåsen, the water interest was considered a regional interest. But the opposed interests, for example environmental interests, were considered to be of a national interest which gave the more weight.

The main conclusion in the report is that the actors of the water sector should, in order to increase the chances of success in conflicts with other interests, try to reshape the water interest to a common interest.

1. Inledning

Vattenförsörjningsintresset hamnar idag ofta i konflikt med andra samhällsintressen. Enligt VA-lagen har kommunerna skyldighet att se till att vattenförsörjning och avlopp finns inom befintlig eller blivande bebyggelse (SFS 1970:244, 2§). Vattenskyddsområden för dricksvattentäkter är ett kommunalt ansvar och det är upp till varje kommun att driva det arbetet. Länsstyrelsens roll i sammanhanget är i första hand att fastställa skyddsområdet, inte att driva det arbetet. Dricksvattentäkter, eller de geologiska formationer som håller vattentäkten, är inte definierade som ett riksintresse idag, vilket minskar exempelvis länsstyrelsernas möjligheter att hävda dess betydelse i fysisk planering.

Miljömålet "Grundvatten av god kvalitet" har bland annat ett delmål kring kvalitetskrav på grundvatten som ska vara uppfyllt år 2010. Prognosen att nå målet är tveksam och viktigaste åtgärder anses vara att inrätta skydd för grundvattenförekomster som utnyttjas för vattentäkt och att se över befintliga vattenskyddsområden. Kommunala program för grön- och vattenområden används som en indikator på framsteg inom miljömålet "God bebyggd miljö". (<http://miljomal.nu>). Resurs- och kompetensbrist ses som det allvarligaste hotet mot att delmålen ska kunna nås 2010 som planerat.

Även om kommunerna, och dess VA-organisationer, har det formella ansvaret för dricksvattentäkter är de beroende av ett antal andra aktörer för att kunna skydda grundvattnet och garantera en god dricksvattenförsörjning. Centrala aktörer i sammanhanget är de med relation till fysisk planering: stadsbyggnadskontor, fastighetsägare, trafikkontor, Vägverket, Banverket etc.

Det finns idag metoder och tillvägagångssätt för att hantera vattentäkter i samband med till exempel vägutbyggnad. Vägverket har till exempel utvecklat en metodik för värdering av grundvattenresurser i relation till vägnätet som ett sätt att hantera och öppet diskutera den målkonflikt som finns.¹ Metoder och kunskapsunderlag är dock bara ett par av inslagen i en planerings- och beslutsprocess där makt, koalitionsbildningar och resursbrist bland annat påverkar.

Högst relevant för VA-sektorn, och i förlängningen, hela samhället, är hur vattenförsörjningsintresset hävdar sig i målkonflikter inom fysisk planering: En studie kring den frågan leder även till insikter relaterade till vilket genomslag miljömålsarbetet har i praktiken och hur incitamentsstrukturen ser ut för att driva på det arbetet.

1.1 Syfte och mål

Syftet med det här projektet har varit att studera hur VA-sektorns aktörer deltar och hävdar sina intressen i samhällsplanering. De centrala frågeställningar som ställdes upp var:

- När kommer VA-sektorns aktörer in i processen?

¹ Svenskt vatten 2003, nr 2, s 17.

- Vilka faktorer kan urskiljas som kritiska för utfallet av processen i stort?
- Vilka argument framförs av VA-sektorns aktörer och vilket genomslag får de för det slutliga utfallet?
- Vilka aktörer kan betraktas som starka?
- Vilken roll har VA i kommunala organisationen i stort?
- Vilka intressen står emot VA-intresset?

Målet med studien har varit att kartlägga målkonflikter, att bidra med underlag för en strategisk utveckling av VA-sektorn och att delvis råda bot på den kompetensbrist som beskrivs som hotande för miljömålsarbetet.

1.2. Metod och upplägg av studien

Studien har genomförts i två steg. I ett första steg har förekomsten av målkonflikter i ett större antal kommuner genomförts. Denna delundersökning har skett genom telefonenkäter i 20 kommuner. Urvalet av kommuner har skett genom ett stratifierat urval i kombination med ett slumpmässigt urval. Detta innebär att Sveriges kommuner först har delats in efter storlek och kommuntyp enligt Svenska Kommunförbundets klassificering. Därefter har 20 kommuner valts ut slumpmässigt ur de olika kommungrupperingarna med syftet att alla typer av kommuner ska vara representerade i undersökningen. I syfte att få geografisk spridning har kommuner som ligger väldigt nära varandra undvikits.²

Frageställningar som har uppmärksammats i telefonenkäten har varit förekomst av och karaktär av målkonflikter, vilka andra intressen som ställts mot VA-intresset och vilket genomslag argument från VA-sektorns aktörer fått för det slutliga utfallet.

I samtliga fall genomfördes telefonintervjuer med VA-chef eller motsvarande i kommunen. Intervjuerna varade 15–30 minuter och genomfördes med hjälp av ett frågeformulär.³

I ett andra steg har ett mindre antal fall valts ut för djupstudier. Efter att ha gått igenom ett antal tänkbara fall valdes till slut två fall ut. Att det stannade vid två fall beror på att båda fallen visade sig vara mer komplexa än vad som antogs från början, och inte minst att båda fallen pågått under en lång tidsperiod.

De två fall som valdes ut för djupstudier var grustakten i Gråbo utanför Göteborg och byggandet av väg E22 genom Nybroåsen utanför Kalmar. Fallen täcker därmed in både näringsverksamhet och byggande av kommunikationer.

De två fallen har studerats framför allt med hjälp av intervjuer och dokument. Intervjuer har genomförts med ett antal olika aktörer i de båda fallen. Det har handlat om kommunpolitiker, kommunala tjänstemän på olika nivåer, tjänstemän på länsstyrelsen, men också företrädare för näringsverksamhet. Syftet har varit att täcka in olika aktörers syn på de målkonflikter som varit för handen.⁴

² Se lista över kommuner i appendix.

³ Se lista över intervjupersoner samt frågeformuläret som använts vid intervjuerna i appendix.

⁴ Lista över samtliga intervjupersoner återfinns i appendix.

2. Förstudien

Förstudien bestod av telefonintervjuer med VA-chefer eller motsvarande i de 20 valda kommunerna. Med tanke på det på det begränsade antalet fall är det inte meningsfullt att göra några avancerade statistiska beräkningar på det insamlade materialet. Nedanstående tabeller och figurer ska således snarare ses som ett sätt att åskådliggöra materialet på ett översiktligt sätt.

Ett övergripande resultat av intervjuerna var att man från den absoluta majoriteten av kommunernas sida uppgav att det fanns eller hade funnits konflikter mellan vattenintresset och andra intressen: Endast två kommuner (Hjo och Essunga) uppgav att de inte hade haft någon konflikt alls.

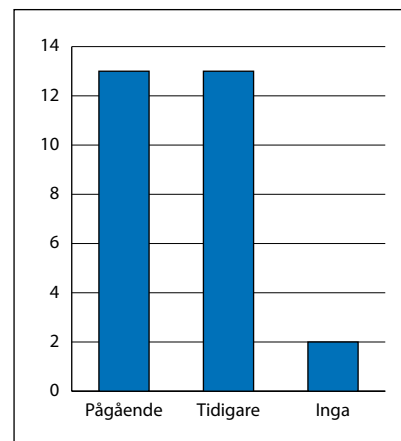
Övriga kommuner uppgav således att de hade eller hade haft någon typ av konflikt. Vissa av dessa konflikter uppgavs vara pågående, medan andra var avslutade. Intressant att notera var att i stort sett samtliga av de avslutade konflikterna var lösta i samförstånd.

I figur 1 visas antalet konflikter fördelat utifrån kategorierna pågående konflikt eller tidigare konflikt. Notera att en kommun kan ha uppgett flera konflikter varför antalet konflikter överstiger antalet kommuner.

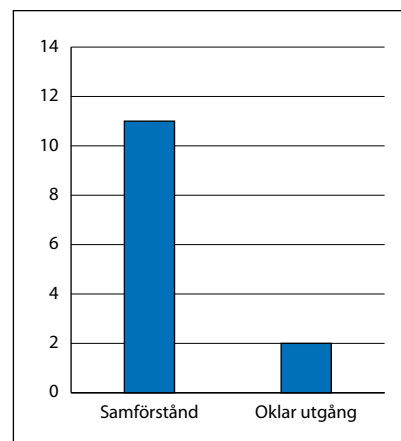
Den absoluta majoriteten av kommunerna uppger således att de haft en konflikt eller har en pågående konflikt. Hur har då de konflikter som avslutats avlöpt? Den absoluta majoriteten av konflikterna har enligt kommunerna lösts i samförstånd. Övriga konflikter har enligt kommunerna "oklar" utgång.

Det är således så att även om den stora majoriteten av kommunerna uppger att de haft eller har konflikter är det uppenbart att så att de allra flesta löses i samförstånd. Två fall som uppgavs vara möjliga konflikter är inte medtagna i tabellen, då de aldrig kom att få karaktären av konflikt. Men även dessa två uppgavs ha lösts i samförstånd.

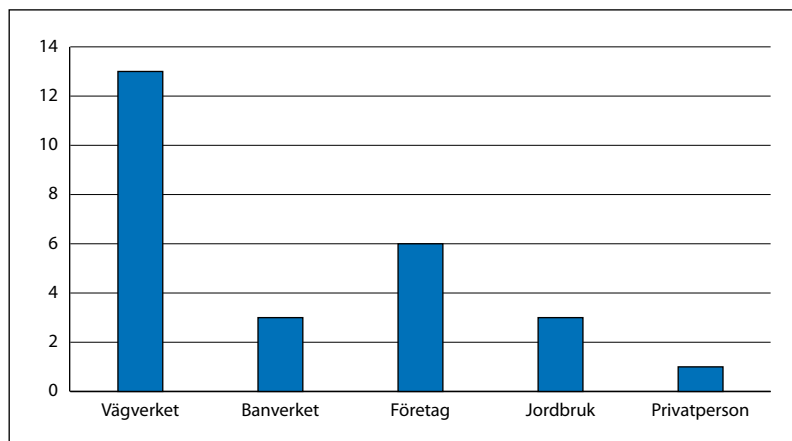
Nästa fråga är vad konflikterna gäller. Med vilka intressen kolliderar vattenintresset? I figur 3 har jag delat upp svaren utifrån vilken typ av aktör som ansetts ha utgjort motparten i en konflikt med vattenintresset. I figuren har jag slagit ihop pågående och tidigare konflikter.

Figur 1. Antalet konflikter

Figur 2. Tidigare konflikter

Figur 3. Aktörer i konflikt med vattenintresset

Den helt klart vanligaste konflikten enligt kommunerna är således mellan vattenintresset och Vägverket. Alla konflikter med Vägverket gäller dock inte samma sak. Den vanligaste typen av konflikt med Vägverket är vägar som går genom vattenskyddsområde eller nära vattentäkter. Ett par fall handlar om saltning av vägar, vilket också är kopplat till att vägen går nära vattentäkt. Bakom rubriken "företag" döljer sig i de allra flesta fall grustäkter. Ett fall avviker, och där handlar det om en golfbana.

På frågan om vattenintressets ställning var det en relativt genomgående uppfattning att vattenintresset normalt sett inte tas på tillräckligt stort allvar. En svängning tycks dock vara på gång här, och flera respondenter tyckte se märka en förändring till det bättre, och i flera fall tyckte detta ha med EU-direktivet att göra.

3. De två fallstudierna

De två fallen som valts ut för djupstudier är dels ett fall med en grustäkt i Gråbo i Lerums kommun, dels utbyggnaden av väg E22 vid Nybroåsen i Kalmar kommun. Båda fallen har varit och är långdragna frågor med hög grad av komplexitet i det avseendet att det har varit många turer och med många aktörer inblandade.

3.1 Metod och tillvägagångssätt

I båda fallen har ett antal intervjuer genomförts med politiker och tjänstemän. Tjänstemännen representerar aktörer som VA-sektorn inom kommunen och länsstyrelsen. Dessutom har dokument och annat skriftligt material samlats in. Intervjuerna har till största delen skett på plats och i några fall via telefon.

Intervjuerna är att betrakta som informantintervjuer. Det vill säga att de intervjuade intervjuas i egenskap av informanter rörande ett visst händelseförlopp (Esaiasson mfl 2002). Då olika aktörer ofta har olika versioner av händelseförlopp kan det finnas problem att helt förlita sig på en informants utsaga om ett händelseförlopp. I studien har detta potentiella problem hanterats genom att intervjua flera olika aktörer, ställa deras utsagor mot varandra och mot skriftliga dokument. På det sättet antas i studien att en rimligt trovärdig bild av händelseförloppen har skapats.

3.2 Teoretiska utgångspunkter

Vi studiet av konflikter rörande samhällsfrågor finns två teoretiska huvudspår. Dels vad vi kan kalla den rationalistiska idealmodellen, dels kritiken mot denna idealmodell. Den rationalistiska idealmodellen kan sägas vara det traditionella sättet att uppfatta policyskapande. Den spårar sina rötter till efterkrigstidens framväxt av policyanalysen och den starka tron på att man kunde styra samhället på ett vetenskapligt rationellt sätt. Inom den rationalistiska idealmodellen återfinns en stark tro på att man kan samla in värdenetrala "fakta", vilka sedan ligger till grund för besluten om vilka åtgärder man ska vidta. Det är således en strikt rationalistisk syn på hur politik och beslutsfattande går till (Hall och Löfgren 2006; Jmfr Sabatier 2007).

Denna idealmodell kom att mötas av allt mer tvivel och kritik under 1960- och 1970-talet. Tvivlen och kritiken rörde inte minst idealmodellens antagande om att man skulle kunna lösa policyproblem med hjälp av värdefria "fakta". Istället växte under 1980-talet fram tanken att policyskapande handlar om intressen som slåss med varandra om makt och inflytande. Konflikter löses således inte genom att hänvisa till värdefria "fakta", utan det handlar om en intressekamp mellan olika motstridiga intressen. Här handlar det inte om att påvisa sakförhållande, utan att vinna en intressekamp.

Ett problem med antagandet om politik och beslutsfattande som intressekamp är inte minst att intressen tas för givna. Det vill säga att forskaren på förhand tilldelar aktörer olika intressen som dessa antas ha. En kritik mot uppfattningen om policyskapande som intressekamp lyfte frågan huruvida det faktiskt var så att preferenser och intressen var något på förhand givet, eller om det inte var så att vad som är i en aktörs intresse varierar beroende på kontexten.

Schön och Rein hävdar exempelvis att det finns två typer av policykonflikter, dels vad de benämner policy disagreement, dels vad de benämner policy controversies. Den första typen av konflikter handlar om sakförhållanden. Den part som kan påvisa att ett sakförhållande är på ett visst sätt vinner så att säga kontroversen. Om motparten vid ett senare tillfälle kan påvisa att sakförhållandena ändrats förändras styrkeförhållandena och kontroversen löses på ett nytt stt med hjälp av det nya argumentet (Schön & Rein 1996).

Den andra typen av konflikt innebär å andra sidan konflikter som inte kan lösas med hjälp av sakargument. Här handlar det istället om tolkningar av sakförhållanden. Denna typ av dispyter är immuna mot lösningar där man lutar sig mot sakförhållanden eller förnuftsargument. Detta då parternas motstridiga tolkningsramar bestämmer vad som räknas som relevanta argument och vilka argument som är övertygande. Dessutom är de tolkningsramar som formar policypositioner och ligger under konflikter vanligtvis tysta eller outtalade. De är helt enkelt undantagna från medveten uppmärksamhet och samtal (Schön & Rein 1996).

Enligt Schön och Rein slåss parterna i konflikten om definitionen av problematiska policysituationer och man slåss om kontrollen över policyprocessen. Kampen om benämning och inramning av en policysituation är en symbolisk kamp om tolkningsföreträde. Hur ska vi tolka den här frågan? Vad innebär den? Men kampen om tolkningen handlar inte bara om frågan utan också om vad som ska bli gjort. Vad ska göras för att lösa problemet eller frågan? (Schön och Rein 1996).

Hur förhåller sig då dessa tolkningsramar till intressen som utgör parter i en konflikt? Det är enligt Schön och Rein en reciprok men inte deterministisk relation mellan ramar och intressen. Intressen formas och skapas av ramar, medan ramar kan användas för att gynna intressen. (Schön och Rein 1996).

I rapporten används Schöns och Reins idé om tolkningsramar för att förstå de olika argument som parterna i vattenkonflikten intar. Detta innebär att vattenkonflikterna i rapporten kommer att uppfattas som intressekamper. Olika parter eller aktörer har olika intressen och deras intressen står ofta i konflikt med varandra. Men dessa intressen ses inte som givna utan de konstrueras i den förhandenvarande kontexten. Olika aktörers ståndpunkter och argument kommer därmed att tolkas utifrån dessa teoretiska antaganden om tolkningsramar. Översatt till studieobjektet i rapporten, vattenintresset, kommer detta därmed att vara svårt att bestämma på förhand. Det blir en empirisk fråga att ta reda på hur vattenintresset ser ut och vilka aktörer som representerar det.

För att konkretisera kan sägas att det är kommunerna och deras VA-organisationer som formellt är ansvariga för dricksvattentäkterna. Men detta ansvar kombineras med ett beroende av andra aktörer som för att kunna skydda vattentillgångar och garantera en god vattenförsörjning. Ansvaret för den goda vattenförsörjningen är således inte alltid relaterad till en faktisk möjlighet att skydda denna försörjning. Det finns många andra samhällsintressen som också väger tungt och som ställs mot dricksvattenintresset. Exempel på sådana intressen kan vara kommunikationer eller industri av något slag.

Det innebär att det både finns andra aktörer som VA-sektorn är beroende av, men också att det finns andra intressen som står emot intresset att skydda dricksvattnet. I rapporten görs alltså åtskillnad mellan aktör och intressen här. Poängen med åtskillnaden är att andra aktörer kan ha gemensamma intressen med VA-sektorn. Men motsatt intresse är något som per definition står emot VA-intresset.

Sammanfattningsvis kommer jag alltså i rapporten att tala om VA-intresset. Detta intresse består i sin tur av VA-sektorn och de aktörer som i det aktuella fallet har gemensamma intressen med VA-sektorn. Intressen som står emot VA-intresset handlar om intressen som på något sätt kommer i konflikt med vattenintresset. Det kan handla om jordbruk som potentiellt förorenar vatten, vägar eller järnvägar som går nära eller rent av genom skyddsområden, industrier vars verksamhet kan utgöra hot om nedsmutsning, eller verksamhet som kräver att marken används på ett sätt som försvårar eller omöjliggör god dricksvattenhållning (Se t ex Castensson et al 1979).

4. Fallstudierna

4.1 Gråbotäkten⁵

Konflikten rörande Gråbotäkten tar sin början av mitten på 1980-talet då Sabema Material AB ansöker om tillstånd att få ta grus under grundvattennivån i den stora grusgropen i Gråbo i Lerums kommun utanför Göteborg. Problemet är att gruset också kan användas för att filtrera vatten från den närliggande sjön Mjörn och på så sätt få fram bra dricksvatten. VA-intresset står således i denna fråga emot ett näringsintresse, grusbrytning.

Mjörn diskuterades redan på 1930-talet som möjlig vattentäkt för Göteborg då man var osäker på om Göta Älv skulle räcka. I slutet av 1980-talet kom diskussionen om Göta Älv igång igen, och nu med utgångspunkt i att vattenkvaliteten försämrades allt mer. Inte minst handlar det om temperaturen på vattnet i älven, som är för hög. Vid hög temperatur försämras eventuellt smaken på vattnet, samt att eventuella bakterier kan växa snabbare.

I syfte att hitta alternativ till Göta Älv började vid denna tidpunkt att fundera på att filtrera ytvatten i grusåsar och andra delta som finns i regionen. Man började då från Göteborgs och omkringliggande kommuners sida att inventera lämpliga ställen. De grusåsar som var kvar och ansågs lämpliga för infiltration var Gråbo och Östad.

Göteborgsregionens kommunalförbund (GR) och Göteborgs VA-verk fick i uppdrag att utreda detta och kom fram till att Gråbo var mest lämpligt. Skälen till valet var den högre kapaciteten samt att Gråbo ligger närmare Göteborg.

Valet av Gråbo innebar att man valde en täkt där det brutits grus sedan 1930-talet. När ovan nämnda utredning gjordes hade Sabema Material AB ett täktillstånd från 1987 om att få bryta grus ovan grundvattenytan. Samtidigt tog Lerums kommun grundvatten från sjön för samhället Gråbos dricksvattenförsörjning.

Nästa viktiga händelse skedde 1995 då Lerums kommun gick in och ville göra vattenskyddsområde av täkten. Dels är det för Lerums behov, men man såg också möjligheterna till infiltration vilket kunde vara intressant för regionen. Det sistnämnda manifesterades genom att GR kopplades in på begäran från Lerums kommun.

Samtidigt gick Sabema Material AB in med en ansökan om att få bryta grus under grundvattenytan. Skälet var att man från grusföretagets sida närmade sig en situation då man närmade sig grundvattenytan. År 2000 avgjorde Länsstyrelsen frågan genom att ge Sabema tillstånd att bryta grus ovan grundvattennivån.

Beslutet överklagades av GR samt både Göteborgs och Lerums kommun till Miljödomstolen. Miljödomstolen gick på Länsstyrelsens linje och hävdade att grusintresset i detta fall vägde tyngre än vattenintresset.

⁵ Avsnittet bygger på intervjuer med främst Sander, Lagerfors och Martinsson.

Beslutet överklagades till miljööverdomstolen som gick på GR:s och kommunernas linje, vilket ledde till inhibition.

Konflikten är inte avslutad vid rapportens författande. Det senaste förslaget beskrivs som ett kompromissförslag från Länsstyrelsens sida och innebär att grusföretaget ska få gräva i den ena delen av täktområdet (den västra), men spara den andra delen (den östra) åt dricksvattnet (Göteborgs-Posten 2007-10-02).

4.2 Resultat

Resultaten av intervjuerna presenteras med rapportens frågor som rubriker. Därefter sätts resultaten i relation till studiens teoretiska utgångspunkter. Resultaten redovisas som en sammanfattning av vad som framkommit i intervjuerna. I de fall intervjuerna pekar åt olika håll noteras detta i texten.

Vilka intressen står mot VA-intresset?

I det aktuella fallet kan det intresse som står emot VA-intresset beskrivas utifrån två perspektiv. Dels handlar det om en privat näring, i det här fallet ett grusföretag. Dels handlar det om en annan naturresurs, i det här fallet grus. Att det handlar om grus är av särskild vikt då det är bristvara i Göteborgsregionen.

Vilka aktörer kan betraktas som starka?

Intervjuerna pekar ut lite olika aktörer här och det går inte att dra någon entydig slutsats om enskilda aktörers styrka. Men en aktör som flera nämner som mycket viktig är Länsstyrelsen, vilket givetvis är logiskt då Länsstyrelsen är ansvarig för naturresursfrågor inom länet. Länsstyrelsens handläggning av frågan om grus eller vatten vid Mjörn är därmed central när det gäller konfliktens utfall.

Men även andra aktörer omnämns som starka, och ibland är det i kombination med andra aktörer som aktörerna omnämns som starka. Inte minst gäller detta kommunerna, med vilka avses Göteborg inklusive kranskommuner. ”Lerum hade inte haft en chans utan Göteborg”,⁶ som det uttrycks i en av intervjuerna.

Kommunerna är enligt resultaten starka, och särskilt starka om ledande politiker driver frågan och om man har Göteborgs kommun på sin sida. Enligt samma logik blir därmed GR en stark aktör. I intervjuerna nämns även ”tjänstemän” och ”politiker” som starka aktörer, men tyngdpunkten i intervjuerna ligger inte här.

Vilken roll har VA i den kommunala organisationen i stort?

Resultatet är inte entydigt utan pekar åt två håll. Dels framhålls i intervjuerna att politikerna i kommunen lyssnar på VA-sektorns aktörer. Detta har dessutom stärkts genom att VA-frågorna generellt har blivit mer uppmärksammade och fått en starkare roll. Den andra bilden är

⁶ Roxberg (2005), intervju.

att VA-sektorn ses som ett särintresse som politikerna inte tar särskilt stor notis om. Här uttrycks det i en av intervjuerna som att det handlar om att få in det i politikens "mainstream", annars riskerar det "att få en kufstämpel".⁷

Om vi kopplar till det de teoriska utgångspunkterna här handlar det således om att, åtminstone utifrån antagandet att VA-sektorn ses som ett särintresse, att försöka förändra bilden av sektorn som ett särintresse, eventuellt med "kufstämpel", till ett mer allmänt kommunalt intresse.

När kommer VA-sektorns aktörer in i processen?

När det gäller det aktuella fallet kan VA-sektorns aktörer sägas ha kommit in tidigt i processen. Det tycks rent av ha varit så att frågan initialt har drivits av VA-sektorns aktörer, av tjänstemän inom VA-sektorn i Göteborg. Processen har därmed varit sådan att tjänstemännen på VA-sidan drivit frågan initialt och först mot slutet av processen har politikerna kommit in.

Vilka argument framför VA-sektorns aktörer och vilket genomslag får de för det slutgiltiga utfallet?

Det huvudsakliga argumentet som VA-sidan för fram är att vattnet är den viktigaste resursen, och mer konkret om det uttrycks i en av intervjuerna "säker vattenförsörjning".⁸ I det aktuella fallet står ju ur ett perspektiv två naturresurser mot varandra, och VA-sektorns aktörer argumenterar för att vattnet är det viktigare av de två.

VA-sidans argument, så som det beskrivits ovan, kan inte sägas ha haft särskilt stort genomslag eller betydelse för det slutgiltiga utfallet. Men ett par faktorer gjorde att argumenten fick större tyngd efter hand. Den första faktorn gäller de aktörer som står bakom argumenten.

Ett rimligt antagande är att argument får större tyngd om den aktör som framför argumenten har makt och inflytande, eller att denne aktör stödjer sig i sin argumentation på någon annan aktör med högre auktoritet.⁹ Det vill säga att det inte bara är argumentets kvalitet i sig som spelar roll för dess genomslagskraft. Annorlunda uttryckt handlar det inte bara om vad som sägs, utan också om vem som säger det.

I det aktuella fallet hade argumenten från VA-sektorn relativt ringa kraft så länge det endast var tjänstemän inom VA-sektorn som drev frågan. I intervjuerna framkommer det att VA-sektorn, så länge frågan endast drevs av tjänstemän, sågs som ett snävt särintresse. För att frågan skulle få mer tyngd krävdes att framträdande politiker kom att driva frågan. Även här kan göras en kvalificering. Med framträdande politiker kan avses politiker med stor tyngd och stort inflytande. Men det kan också avse politiker som representerar något mer än bara den egna kommunen. I det aktuella fallet handlar det om att frågan ges större tyngd om politikern representerar GR och inte bara den egna kommunen.

⁷ Roxberg (2005), intervju

⁸ Ripa (2005), Intervju.

⁹ Jmfr Boréus & Bergström 2000.

Den andra faktorn handlar då om det stödargument som kan ges åt det ursprungliga argumentet. Det vill säga att ett argument får större tyngd i den utsträckning det kan backas upp av andra argument. I det aktuella fallet handlar det om att vattenintresset efter hand backas upp av att man kan hänvisa till EU:s vattendirektiv. Detta stödargument gör att det ursprungliga argumentets kraft ökar. I linje med detta uppges i flera intervjuer att vattenintresset generellt ges allt större vikt. ”Tiden och lagstiftningen stärker vattenintresset”,¹⁰ som det uttrycks i en av intervjuerna.

Om vi här kopplar tillbaka till de teoretiska utgångspunkterna handlar det återigen om att intressen är något som skapas, i det här fallet genom att aktörer bildar gemensamma intressen eller att intresset stärks genom hänvisningar till lagstiftning. VA-intresset är inte något som är givet och konstant i processen, utan kan omformas och stärkas.

4.3 Nybroåsen¹¹

Konflikten kring Nybroåsen handlar om en konflikt mellan intresset av goda kommunikationer och intresset av god vattenförsörjning. Mer precist handlar konflikten om väg E22 och dess sträckning genom Nybroåsen. Nybroåsen är av stor vikt för vattenförsörjningen både för Kalmar kommun och Nybro kommun. Vattnet från Nybroåsen är så kallat naturligt grundvatten och beräkningar visar att åsen skulle kunna försörja långt fler innevånare i sydöstra Sverige med vatten av god kvalitet.

Bakgrunden till konflikten är således den mycket långvariga diskussion, ända sedan 1960-talet, som varit kring väg E22 och dess sträckning söder om Kalmar. Sträckningen det handlar om är cirka tre mil och går mellan Hossmo och Söderåkra. Frågan om vägens sträckning har varit mycket komplicerad då det funnits många motstående intressen såsom höga natur och kulturvärden, förutom vattenintresset.

E22 har länge varit en viktig väg för sydöstra Sverige, inte minst för dess roll för kontakten med Europa. Sträckan mellan Kalmar och Karlskrona var dock länge ett problem, och det av flera orsaker. När det gällde själva vägen ansågs sträckan bristfällig ur både framkomlighets- och trafiksäkerhetssynpunkt. Vägen var och är av så stor viktig för regionen, inte minst när det gäller exportmöjligheterna för näringslivet, att en flyttning av vägen ansågs nödvändig. Byggandet av Öresundsbron innebar också att en utbyggnad av E22 blev allt mer brännande. Flera aktörer pekade dessutom på att det fanns stora risker för grundvattnet i åsen i och med vägens sträckning.

Var den nya sträckningen skulle gå kom dock att bli mycket omdiskuterat. Varje förslag på ny sträckning väckte starka protester från olika intressen. Vägverket arbetade med tre olika förslag på sträckningar, men i slutändan handlade det om två huvudförslag. Det ena förslaget, benämnt alternativ D, innebar att den nya sträckningen skulle gå utmed kusten. Detta förslag på sträckning stötte dock på starkt motstånd då det ansågs kollidera med viktiga natur-, kultur och skönhetsintressen.

¹⁰ Lagerfors (2005), intervju.

¹¹ Avsnittet bygger i huvudsak på Hörberg (1997).

Vägverket utarbetade då ett förslag på en alternativ sträckning, benämnt alternativ A, på sträckan Hossmo-Söderåkra. Detta alternativ skulle gå rakt över Nybroåsen intill samhället Vassmolösa. Frågan om denna sträckning blev politiskt mycket omdiskuterad i Kalmar, men till slut valde kommunledningen liksom Länsstyrelsen att säga ja till sträckningen. Förutsättningen för att säga ja var att skyddet för grundvattnet ordnades på ett tillfredsställande sätt. Inom Kalmar kommun var dock de flesta förvaltningar emot förslaget just på grund av riskerna för grundvattnet. Kalmar Vatten och Renhållning AB tillhörde de som var motståndare till förslaget.¹² Men i och med att kommunen och Länsstyrelsen sagt ja till dragningen drogs den nya sträckningen av E22 genom Nybroåsen och vägen stod klar 2001.

4.4 Resultat

Liksom när det gäller resultatredovisningen från fallet med Gråbotäkten redovisas resultaten med rapportens frågor som rubriker. Därefter sätts resultaten i relation till studiens teoretiska utgångspunkter.

Vilka intressen står mot VA-intresset?

I detta fall är det flera starka intressen som står emot VA-intresset. Det är dels vägintresset, det vill säga intresset av goda kommunikationer. Detta intresse står dock inte självklart direkt emot VA-intresset, då en annan sträckning av vägen än den som valdes inte hade kolliderat med VA-intresset. Dels handlar de om de natur-, skönhets- och kulturintressen som hade hotats om E22 dragits enligt det alternativ, kustalternativet, som stod emot alternativet med dragning genom Nybroåsen. Även jordbruksintressen ansågs hotade om vägen drogs enligt kustalternativet.

En viktig fråga här är huruvida dessa olika intressen utgör riksintressen eller regionala intressen. Väg E22, liksom de kultur- och naturintressen som hotades om vägen drogs enligt kustalternativet var klassade som riksintressen.¹³ När det gäller Nybroåsen föreslog Länsstyrelsen i Kalmar län för Naturvårdsverket (2000-08-18) att åsen skulle utgöra ett riksintresse för vattenförsörjningen. Naturvårdsverket ansåg däremot inte, med dåvarande tolkning av Miljöbalken, att man kunde bifalla förslaget (2001-01-29).

Här ser vi, om vi återkopplar till teorin, att skapandet av intressen är av central vikt och att VA-intresset i form av Nybroåsen inte kunde ges statusen av riksintresse, i och med Naturvårdsverkets beslut. Därmed försvagades VA-intresset gentemot de motstående intressena.

Vilka aktörer kan betraktas som starka?

I det aktuella fallet framstår enligt rapportens material Vägverket som en mycket stark aktör. Länsstyrelsen och kommunen nämns också, men Vägverket ges i materialet en särskilt stark ställning. I en av intervju-

¹² Kalmar kommun 1995-11-21.

¹³ Länsstyrelsen Kalmar län 1995-11-16; Vägverket 1995-06-13.

erna uttrycks det som att det närmast handlade om en ”utpressnings-situation”, att Vägverket formulerade frågan som att ”antingen gör vi så här eller så blir det inget”.¹⁴

Vägverkets styrka bottnade inte minst i det förhållande att det ansågs oerhört viktigt för Kalmar kommun men också för regionen i stort och kommuner som Karlskrona, att vägen över huvud taget blev byggd. Denna aktörs styrka, det vill säga Vägverket, kom således delvis ifrån det förhållande att man representerade ett mycket starkt intresse vilket man delade med Kalmar kommun. Här kan vi se att en aktörs styrka inte bara som i fallet med Gråbotäkten kan härstamma från att man kan agera ihop med en annan aktör, utan också att man representerar ett mycket viktigt intresse som delas med den kommun som representerar VA-intresset i fallet.

Vilken roll har VA i den kommunala organisationen i stort?

Enligt det material som samlats in för studien har VA-sektorn en stark ställning i kommunen, och man har uppfattningen att man lyssnar på dem.

När kommer VA-sektorns aktörer in i processen?

VA-sektorns aktörer har, enligt studiens material, i detta fall varit med så att säga från början. Skälet är att både sträckningen av E22 och Nybroåsens roll för vattenförsörjningen diskuterats i stort sett parallellt under de många år som frågan diskuterats.

Vilka argument framför VA-sektorns aktörer och vilket genomslag får de för det slutgiltiga utfallet?

Det huvudsakliga argument som framfördes från VA-sektorns aktörer var att dragningen av väg E22 genom Nybroåsen skulle hota den långsiktiga vattenförsörjningen. Mer konkret handlar argumentet om att Nybroåsen utgör en mycket viktig naturresurs och är nödvändig för sydöstra Sveriges vattenförsörjning, och även att åsen utgör ett riksintresse när det gäller vattenförsörjning.¹⁵ I och med att beslutet blev att dra vägen genom Nybroåsen kan det på ett sätt sägas att argumentet inte hade någon betydelse alls för det slutgiltiga utfallet.

Denna slutsats bör av materialet att döma kvalificeras på åtminstone två sätt. Dels hade argumentet stort genomslag inte minst inom Kalmar kommun, och frågan var mycket politiskt infekterad. Dels krävde man från VA-sektorns sida omfattande skyddsåtgärder vid den nya sträckningen. ”Man kan säga att man tog hänsyn till VA, men samtidigt kördes det över.”,¹⁶ som det sägs i en av intervjuerna.

¹⁴ Rikardsson (2005), Intervju.

¹⁵ Se t ex Kalmar Vatten och renhållning AB:s yttrande 1995-08-09 över Vägverkets arbetsplan för delen Hossmo-Söderåkra.

¹⁶ Intervju med Hans Dahl 2005-06-01.

4.5 Sammanfattande slutsatser

I studiens teoretiska del diskuterades idén att intressen är något som formas i en kontext och inte något som kan definieras på förhand. Där diskuterades också kampen om tolkningsföreträde, att så att säga vara den aktör i en konflikt som har ett försteg när det gäller att tolka den sakförhållanden som ligger till grund för konflikten.

I de redovisade fallen med Gråbotäkten och Nybroåsen kan vi se hur det i båda fallen formades intressen som fick ett försteg i konflikten. I ena fallet gynnades VA-sektorn, och i det andra fallet gynnades det intresse som stod emot VA-sektorn. I fallet där VA-sektorn gynnades, Gråbotäkten, handlade det om att VA-intresset gick från att ha varit ett lokalt intresse till att bli ett regionalt intresse. När VA blev ett regionalt intresse, genom att några aktörer agerade i denna riktning, fick de argument man framförde i konflikten betydligt större tyngd.

På motsvarande sätt hade VA-intresset i fallet med Nybroåsen karaktären av ett regionalt intresse, men ställdes där mot intressen av rikskaraktär, framför allt natur- och kulturintressen. Slutsatsen av de två fallen blir i huvudsak att VA-sektorns aktörer bör, för att öka möjligheterna att vinna framgång i konflikter med andra intressen, försöka omforma ett eventuellt lokalt intresse av god vattenkvalitet till ett mer omfattande intresse. Det handlar inte minst, att ta sig ur rollen som "särintresse" eller "sektorsintresse", för att istället försöka skaffa sig rollen som ett gemensamt intresse, och då helst som ett regionalt eller ännu hellre riksintresse.

5. Källmaterial

Intervjuer

Gråbotäkten:

Andreasson, Kia (miljöpartiet), ordförande i Kretsloppsnämnden i Göteborgs kommun (2005-05-14)

Eriksson, Sven G (kristdemokraterna), ordförande i tekniska nämnden i Lerums kommun

Folland, Katarina, Stadskansliet, Göteborgs kommun (2005-05-25)

Hellgren, Bertil, Geologkonsult, (2005-05-21)

Jansson, Anders VA-chef i Lerums kommun (2005-04-25)

Lagerfors, Lennart, Göteborgsregionens kommunalförbund, (2005-05-10)

Martinsson, P.O, Länsstyrelsen i Västra Götaland (2005-05-25)

Henrik Ripa (moderaterna), ordförande i kommunstyrelsen i Lerum (2005-05-13) (2005-05-27) Telefonintervju

Roxberg, Claes (miljöpartiet), före detta ordförande i Kretsloppsnämnden i Göteborg (2005-06-13)

Sander, Agneta, Kretsloppskontoret i Göteborg (2005-05-11)

Nybroåsen:

Andersson, Sven, Länsstyrelsen i Kalmar län (2005-06-02)

Dahl, Hans, VD Kalmar Vatten och Renhållning AB (2005-06-01), telefonintervju

Engström, Anders E (socialdemokraterna), tidigare ordförande i kommunstyrelsen i Kalmar

Karlsson, Anders S, Mark- och planenheten i Kalmar kommun (2005-06-16).

Persson, Harald, VA-chef i Kalmar kommun

Rickardsson, Sigbert (2005-05-21), telefonintervju

Weiman, Lennart, f.d. länsarkitekt på Länsstyrelsen i Kalmar län, (2005-06-03) telefonintervju

Övriga källor

Kalmar kommun 1995-11-21, Stadsbyggnadskontoret, Utlåtanden över *Fördjupad översiktsplan för E22 – Västra alternativet*.

Kalmar kommun, kommunfullmäktigeprotokoll 1995-12-18.

Yttranden över Vägverkets arbetsplan för omläggning av E22, delen Söderåkra-Hossmo.

Stadsbyggnadskontoret, Kalmar kommun, 1995-09-03
Miljökontoret, Kalmar, kommun, 1995-08-22
Miljönämnden, Kalmar kommun, 1995-09-05
Gatu- och parknämnden, Kalmar kommun, 1995-09-06
Gatukontoret, Kalmar kommun, 1995-08-28
Kalmar Vatten och Renhållning AB, 1995-08-15.
Kommunstyrelsen, Kalmar kommun.
SGU 1995-07-27.
Länsstyrelsen Kalmar län 1995-11-16, Fördjupad översiktsplan, E22
– Västra Alternativet, Kalmar kommun, Granskningsyttrande.
Vägverket 1995-06-13, Underrättelse, Beteckning PP 30 94:8327.
Översiktsplan för Kalmar kommun, antagen 1999-12-20

Tidningar

Göteborgs-Posten

Litteratur

Boréus, Kristina & Bergström, Göran (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Castensson, Reinhold; Falkenmark, Malin; Lohm, Ulrik; Widstrand, Carl-Gösta (1979) *Vatten i natur och samhälle. En problemöversikt*. Lund: LiberLäromedel.

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena (2002) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Hall, Patrik & Löfgren, Karl (2006) *Politisk styrning i praktiken*. Malmö: Liber.

Hörberg, Ingvar (1997) *Vårt välsignade Vatten. Kalmars vattenförsörjning 1897–1997*. Kalmar: Kalmar Vatten och Renhållning AB.

Sabatier, Paul A. (2007) *Theories of the policy process*. Oxford: Westview Press

Schön, Donald A & Rein, Martin (1994) *Frame Reflection. Toward the Resolution of Intractable Policy Controversies*. New York: Basic Books.

6. Appendix

Lista över de kommuner där telefonintervjuer genomförts för den inledande förstudien:

Nr	Kommun	Kommuntyp
17	Kungälv	2
37	Vellinge	2
44	Gävle	3
48	Kalmar	3
57	Sundvall	3
79	Karlshamn	4
91	Motala	4
95	Piteå	4
133	Ljungby	5
139	Olofström	5
141	Oskarshamn	5
163	Essunga	6
164	Färgelanda	6
181	Tanum	6
220	Arvika	8
224	Flen	8
235	Norrtälje	8
260	Hjo	9
275	Svenljunga	9
289	Älvkarleby	9

Kommuntypsförklaring:

- 1 Storstäder (Stockholm, Göteborg, Malmö)
- 2 Förorter
- 3 Stora städer
- 4 Mellanstora städer
- 5 Industristäder
- 6 Landsbygd
- 7 Glesbygd (ej med i urvalet)
- 8 Övriga större städer
- 9 Övriga mindre städer

Mail till intervjupersoner för förstudien samt frågor för telefonintervjun

Jag (Lars Karlsson) är forskare vid Göteborgs universitet och är verksam vid Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS) vid Göteborgs universitet. Jag är projektledare för ett projekt finansierat av VA-Forsk som heter "Vattenförsörjningsintresset i fysisk planering". Projektet startade nu i höst och avslutas i maj/juni nästa år. Avrapportering av projektet sker i form av en VA-Forskrappport vilken presenteras vid Svenskt vattens årsmöte i maj/juni 2005.

Projektet belyser konflikter mellan skydd av vattentäkt och utbyggnad av kommunikationer som vägar, järnvägar och flygplatser eller näringsverksamhet. Det kan exempelvis handla om att man ska bygga en väg, flygplats, eller grustäkt vid en dricksvattentäkt och att denna vattentäkt på något sätt hotas av utbyggnaden. Det är denna typ av konflikter som projektet fokuserar på.

I syfte att kartlägga förekomsten av denna typ av konflikter i svenska kommuner genomförs intervjuer med företrädare för VA-sektorn (VA-chef eller motsvarande) i ett antal kommuner. De huvudsakliga frågor som jag önskar svar på i intervjun är som följer:

- Har ni haft en liknande konflikt (som beskrivs ovan) i er kommun?
- Vilken typ av konflikt har det handlat om? Konkretisering av frågan: Har det handlat om utbyggnad av kommunikationer som järnväg el.dyl, eller någon typ av industri?
- Vilka aktörer var inblandade? Konkretisering av frågan: Banverket? Vägverket? VA-sektorn?
- När var detta?
- Hur utföll frågan/konflikten? Vilket blev resultatet?
- Om "nej" på första frågan: Känner ni till någon liknande konflikt i närheten?

Jag kommer att fylla på med följdfrågor och frågor som uppkommer under intervjun, men i huvudsak kommer intervjun att kretsa kring ovanstående frågor.

Box 47607, 117 94 Stockholm

Tel 08 506 002 00

Fax 08 506 002 10

E-post svensktvatten@svensktvatten.se

www.svensktvatten.se